

POSTANOWIENIE

30 listopada 2023 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Beata Janiszewska

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 30 listopada 2023 r. w Warszawie
zażalenia A.D.

na postanowienie Sądu Okręgowego w Kielcach

z 1 marca 2023 r., II WSC 4/23,

w sprawie z wniosku S.D.

z udziałem A.D.

o umieszczenie w szpitalu,

uchyla zaskarżone postanowienie.

(J.T.)

UZASADNIENIE

Postanowieniem z 26 kwietnia 2022 r. Sąd Okręgowy w Kielcach oddalił apelację uczestniczki A.D. od postanowienia Sądu Rejonowego w Kielcach, którym oddalono wniosek S.D. o umieszczenie uczestniczki w szpitalu bez jej zgody, tj. w tzw. trybie wyłącznie wnioskowym, określonym w art. 29 ust. 1 ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (dalej: u.o.z.p.).

Uczestniczka otrzymała odpis postanowienia Sądu drugiej instancji 3 czerwca 2022 r., a 2 sierpnia 2022 r. wniosła o ustanowienie pełnomocnika z urzędu do sporządzenia skargi kasacyjnej od tego orzeczenia. Wniosek ten został oddalony postanowieniem z 9 sierpnia 2022 r., a zażalenie uczestniczki na to postanowienie oddalono postanowieniem z 23 listopada 2022 r., doręczonym uczestniczce 19 grudnia 2022 r. Następnie, 20 lutego 2023 r., uczestniczka samodzielnie wniosła skargę kasacyjną od postanowienia z 26 kwietnia 2022 r.,

przedstawiając przy tym zaświadczenie, z którego wynikało, że od 3 czerwca 2013 r. posiada ona uprawnienia radcy prawnego.

Postanowieniem z 1 marca 2023 r. Sąd Okręgowy w Kielcach odrzucił skargę kasacyjną, wskazując, że została ona wniesiona po terminie. Uczestniczka posiadała bowiem zdolność postulacyjną przed Sądem Najwyższym (art. 87¹ § 2 k.p.c.), a zatem w jej przypadku nie znajdował zastosowania art. 124 § 4 k.p.c.; zgłoszenie wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu oraz złożenie zażalenia na postanowienie oddalające ten wniosek nie wstrzymały więc biegu terminu do wniesienia skargi kasacyjnej. Termin ten upłynął zatem 3 sierpnia 2022 r., wobec czego skarga wniesiona 20 lutego 2023 r. podlegała odrzuceniu jako spóźniona.

Uczestniczka wniosła zażalenie na postanowienie Sądu drugiej instancji, zarzucając naruszenie art. 398⁶ § 2 w zw. z 398⁵ § 1, art. 124 § 1, 3 i 4 oraz art. 87¹ § 1 i 2 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.; art. 398⁵ § 1 w zw. z art. 124 § 1, 3 i 4 oraz art. 117 § 2 i 5, art. 117¹ § 1, art. 87¹ § 1 i 2 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., a także art. 398⁵ § 1 w zw. z art. 112 i art. 165 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Zarzuty skarżącej dotyczyły błędnego przyjęcia przez Sąd, że w przypadku, gdy wniosek o ustanowienie pełnomocnika z urzędu składa osoba, o której mowa w art. 87¹ § 2 k.p.c., zastosowania nie znajduje reguła wyrażona w art. 124 § 4 k.p.c. Konsekwencją błędnego, zdaniem skarżącej, stanowiska Sądu Okręgowego było wadliwe, w przekonaniu skarżącej, przyjęcie przez ten Sąd, że skarga kasacyjna została wniesiona po terminie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zażalenie podlegało uwzględnieniu.

Istota problemu występującego w sprawie sprowadza się do oceny, czy skarga kasacyjna uczestniczki została wniesiona w terminie. Dla rozstrzygnięcia tej kwestii kluczowe pozostaje zbadanie, czy w sprawie znajdował zastosowanie art. 124 § 4 zd. 1 i 2 k.p.c., regulujący skutki oddalenia wniosku o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego z urzędu w razie zgłoszenia takiego wniosku przed upływem terminu do wniesienia skargi kasacyjnej. Stosownie do pierwszego z tych przepisów w takim przypadku termin do wniesienia środka zaskarżenia na postanowienie wydane na posiedzeniu niejawnym biegnie od dnia doręczenia

stronie postanowienia (art. 124 § 4 zd. 1 k.p.c.), a jeżeli strona wniosła w przepisany termin zażalenie na to postanowienie, termin do złożenia środka zaskarżenia biegnie od dnia doręczenia stronie postanowienia oddalającego zażalenie (art. 124 § 1 zd. 2 k.p.c.).

Jeśli w niniejszej sprawie zachodziłyby podstawy do tego, by tok czynności podejmowanych przez uczestniczkę był oceniany z uwzględnieniem powyższych przepisów, to trzeba byłoby uznać, że uczestniczka zachowała termin na wniesienie skargi kasacyjnej. Pierwotny, dwumiesięczny termin na dokonanie tej czynności ubiegałby wprowadzić 3 sierpnia 2022 r., jednakże skoro uczestniczka już wcześniej, bo 2 sierpnia 2022 r., wniosła o ustanowienie pełnomocnika z urzędu, to termin ten rozpoczynałby bieg na nowo najpierw od dnia doręczenia jej postanowienia w przedmiocie oddalenia wniosku (art. 124 § 4 zd. 1 k.p.c.), a następnie – po wniesieniu przez skarżącą zażalenia na to postanowienie – od dnia doręczenia uczestniczce postanowienia oddalającego zażalenie (art. 124 § 4 zd. 2 k.p.c.), czyli od 19 grudnia 2022 r. Tak określony termin na wniesienie skargi kończyłby bieg 20 lutego 2023 r. (19 lutego 2023 r. przypadał bowiem na niedzielę, art. 165 § 1 k.p.c. w zw. z art. 115 k.c.), czyli w dniu, w którym uczestniczka samodzielnie wniosła skargę kasacyjną, legitymując się uprawnieniami radcy prawnego. Ostatecznie zatem zastosowanie art. 124 § 4 k.p.c. prowadziłoby do wniosku, że skarga kasacyjna została wniesiona w terminie, a jej odrzucenie było niezasadne.

Odrzucając skargę, Sąd Apelacyjny powołał się na obecny w orzecznictwie pogląd, że art. 124 § 4 k.p.c. dotyczy tylko sytuacji, w której strona postępowania, niemająca zdolności postulacyjnej, nie może samodzielnie wnieść zażalenia lub skargi kasacyjnej. Jeśli natomiast strona ma taką zdolność, gdyż należy do grona osób wymienionych w art. 87¹ § 2 k.p.c. (np. jest radcą prawnym, jak skarżąca), a mimo to złoży wniosek o ustanowienie pełnomocnika do sporządzenia środka zaskarżenia, to wniosek ten nie wstrzymuje biegu terminów do wniesienia skargi kasacyjnej lub zażalenia do Sądu Najwyższego (zob. postanowienia SN z 16 maja 2013 r., V CZ 151/12, oraz z 23 czerwca 2016 r., V CZ 28/16).

Przyjęcie powyższego stanowiska w istocie oznaczałoby, że termin do wniesienia skargi kasacyjnej przez uczestniczkę upłynął 3 sierpnia 2022 r. Z kilku

względów poglądu o niestosowaniu art. 124 § 4 zd. 1 i 2 k.p.c. w stosunku do stron (uczestników postępowania), o których mowa w art. 87¹ § 2 k.p.c., nie można jednak podzielić; rozwiązanie takie nie wynika bowiem z treści art. 124 k.p.c., a ponadto prowadziłyby do niemożliwych do zaakceptowania rezultatów oraz godziłyby w zasadę równości wobec prawa.

Po pierwsze, stanowisko, do którego przychylił się Sąd Okręgowy, nie znajduje odzwierciedlenia w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego. W art. 124 § 4 zd. 1 k.p.c. bieg terminu na wniesienie środka zaskarżenia został powiązany z faktem doręczenia stronie postanowienia „w razie oddalenia wniosku o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego, zgłoszonego w przypadkach, o których mowa w § 2 lub § 3” art. 124 k.p.c. Przypadki te dotyczą zgłoszenia wspomnianego wniosku przed upływem terminu do wniesienia zażalenia, dla którego sporządzenia ustawa wymaga zastępstwa prawnego przez adwokata lub radcę prawnego (§ 2 zd. 1), lub terminu do wniesienia skargi kasacyjnej (§ 3). W obu tych sytuacjach, wymagających profesjonalnego zastępstwa, termin do wniesienia środka zaskarżenia (zażalenia, skargi kasacyjnej) biegnie od dnia doręczenia pełnomocnikowi orzeczenia z uzasadnieniem. Łączny wniosek wynikający z analizy art. 124 k.p.c. jest więc taki, że jeśli do wniesienia środka zaskarżenia konieczne jest zastępstwo stron przez adwokata lub radcę prawnego, to wystąpienie z wnioskiem o ustanowienie pełnomocnika z urzędu prowadzi – zarówno w razie uwzględnienia, jak i oddalenia wniosku - do rozpoczęcia na nowo biegu terminu do wniesienia danego środka zaskarżenia.

Wskazany ostatnio skutek dotyczący biegu terminu został powiązany z kryterium przedmiotowym, czyli odnoszonym do zażalenia lub skargi wymaganiem profesjonalnego zastępstwa. Żadna z powyższych regulacji nie odnosi się natomiast do indywidualnych kwalifikacji podmiotowych strony (uczestnika) postępowania występującej o ustanowienie pełnomocnika z urzędu, a w szczególności nie eliminuje z zakresu hipotezy normy, stanowiącej o ponownym otwarciu biegu terminu do wniesienia danego środka, podmiotów charakteryzujących się określonymi cechami podmiotowymi, w tym zdolnością postulacyjną w postępowaniu toczącym się przed Sądem Najwyższym.

Skoro w art. 124 § 2 i 3 k.p.c. ustawodawca jako czynnik rozstrzygający wskazał nie to, czy stronie (uczestnikowi) przysługuje wspomniana zdolność postulacyjna, lecz - czy ustawa wymaga, aby środek zaskarżenia został wniesiony przez adwokata lub radcę prawnego, to dla określenia początku biegu terminu, o którym mowa w art. 124 § 4 k.p.c., nie powinna mieć znaczenia okoliczność, czy *in casu* strona (uczestnik) ma cechy pozwalające na samodzielne wniesienie skargi kasacyjnej lub zażalenia. Kluczowe jest wskazanie w przepisach kategorii przedstawicieli zawodów prawniczych, którzy mogą wnieść dany środek, a nie to, czy konkretna strona (uczestnik) została zaliczona do grona podmiotów dysponujących zdolnością postulacyjną.

Z kolei w art. 124 § 4 k.p.c., podstawowym dla analizy niniejszej sprawy, nie odwołano się w ogóle do kwestii zdolności postulacyjnej, lecz przesądzono, że skutek rozpoczęcia biegu terminu na wniesienie środka zaskarżenia następuje każdorazowo w przypadku oddalenia wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu do sporządzenia skargi kasacyjnej (zdanie pierwsze) lub zażalenia na postanowienie w tym przedmiocie (zdanie drugie). Ustawodawca ponownie nie różnicował w opisanym przypadku sytuacji prawnej osób ubiegających się o ustanowienie pełnomocnika z urzędu: jako wymienionych w art. 87¹ § 2 k.p.c. lub innych, nieujętych w tym przepisie, stron postępowania.

Przedstawionemu wyżej stanowisku można wprawdzie przeciwstawić kilka racji o charakterze funkcjonalnym (celowościowym), jednak ostatecznie nie wpływają one na zmianę wyrażonego wcześniej poglądu.

Pierwszą z tych racji jest wskazanie, że osoby wymienione w art. 87¹ § 2 k.p.c. realnie nie mają potrzeby korzystania z pomocy prawnej świadczonej z urzędu. Od strony formalnej spełniają bowiem przesłanki przysługiwania zdolności postulacyjnej w postępowaniach toczących się przed Sądem Najwyższym, a od strony materialnej – jako profesjonalni prawnicy, których pozycja wynika z uzyskania uprawnień zawodowych albo stopni lub tytułów naukowych - dysponują wiedzą potrzebną do przygotowania stosownych środków zaskarżenia. Można zatem twierdzić, że instytucja prawa pomocy nie była obliczona na realizację celu wsparcia stron (uczestników) postępowania należących do tego

grona i nie ich sytuację miała zabezpieczać, lecz osób, które z powodu braku stosownych uprawnień lub braku wiedzy potrzebują pomocy pełnomocnika z urzędu. Zainicjowanie przez osoby wymienione w art. 87¹ § 2 k.p.c. postępowania w przedmiocie ustanowienia pełnomocnika z urzędu nie powinno zatem uzasadniać wstrzymania biegu do wniesienia skargi kasacyjnej.

Drugim argumentem wspierającym tezę, że wskazana wyżej grupa osób nie została objęta zakresem zastosowania art. 124 § 2-4 k.p.c., jest wzgląd na typowe uwarunkowania i cele działania tej regulacji. Niewątpliwie ponowne otwarcie biegu terminu do sporządzenia skargi kasacyjnej (zażalenia), po nieudanej próbie ubiegania się o pomoc prawną z urzędu, służy temu, by nie doprowadzić do pozbawienia możliwości wniesienia środka zaskarżenia osoby, której oddalono wnioski (zażalenie) o ustanowienie pełnomocnika. Osoba taka, jako niemająca zdolności postulacyjnej, dopiero po rozpoznaniu wspomnianego wniosku może ewentualnie poszukiwać pomocy prawnej świadczonej przez pełnomocnika z wyboru, co sprawia, że konieczne jest ponowne otwarcie terminu na wniesienie skargi kasacyjnej. Tymczasem w innej sytuacji, wobec posiadania określonych uprawnień zawodowych, pozostają osoby wymienione w art. 87¹ § 2 k.p.c.

Przywołane wyżej racje są doniosłe, lecz ostatecznie nie uzasadniają zaaprobowania takiej interpretacji art. 124 § 4 k.p.c., która byłaby jednoznacznie sprzeczna z brzmieniem omawianych unormowań, niezawierających żadnych wyłączeń podmiotowych. Ponadto nie sposób pominąć, że wątpliwe mogą być także zrelacjonowane uprzednio względy funkcjonalne (celowościowe) i założenia o braku potrzeby udzielenia profesjonalnej pomocy osobom, o którym mowa w art. 87¹ § 2 k.p.c. Nie każda z takich osób dysponuje wszak kompetencjami lub faktycznymi możliwościami wystarczającymi do samodzielnego sporządzenia skargi kasacyjnej. Rzecz nie tylko w tym, że zdolność postulacyjną przed Sądem Najwyższym mają także np. doktorzy habilitowani nauk prawnych specjalizujących się w obszarach niezwiązanych z zagadnieniami prawa żywego, lecz także w tym, że osoby takie ze względu na wiek, stan zdrowia lub inne okoliczności mogą nie być w stanie samodzielnie działać w postępowaniu sądowym.

Nie można pominąć, że analizowane przepisy mają charakter gwarancyjny, toteż ich wykładnia nie powinna prowadzić do ograniczenia prawa do sądu, także pod hasłem racjonalizacji stosowania instytucji prawa, motywowanej względami funkcjonalnymi. Tymczasem przyjęcie, że osoba, która *in abstracto* ma możliwość samodzielnego wniesienia skargi kasacyjnej, realnie nie może skorzystać z dobrodziejstwa wynikającego z art. 124 § 4 k.p.c., prowadziłoby w istocie do ograniczenia, a w efekcie nierzadko do uniemożliwienia zawodowym prawnikom korzystania z pomocy prawnej z urzędu w postępowaniach przed Sądem Najwyższym.

W razie bowiem zaakceptowania wykładni przepisów przyjętej przez Sąd Okręgowy złożenie wniosku o przyznanie takiej pomocy wiązałoby się z akceptacją ryzyka, że prawomocne oddalenie wniosku realnie, z przyczyn temporalnych, zamknie drogę do wniesienia skargi kasacyjnej lub zażalenia do Sądu Najwyższego. Rozpoznanie wniosku o pomoc prawną może bowiem następować już po upływie pierwotnego terminu na wniesienie zażalenia, a nie można również wykluczyć, że także skargi kasacyjnej. W praktyce może być także wątpliwe, by w terminie krótszym niż dwa miesiące rozpoznano i wniosek o przyznanie pełnomocnika z urzędu, i zażalenie na postanowienie oddalające taki wniosek; wypada zauważyć, że w niniejszej sprawie czynności te zajęły około cztery miesiące.

W związku z powyższym uznanie, że w przypadku osób wymienionych w art. 87¹ § 2 k.p.c. oddalenie wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu oraz zażalenia na postanowienie w tym przedmiocie nie otwiera na nowo terminu do wniesienia środków zaskarżenia, o których mowa w art. 124 § 2 zd. 1 oraz § 3 k.p.c., wymuszałoby na wspomnianych osobach albo samodzielne wnoszenie środków zaskarżenia do Sądu Najwyższego, albo korzystanie z pomocy prawnej na zasadach rynkowych, albo godzenie się z ryzykiem, że skutkiem nieprzyznania pomocy prawnej z urzędu może być realnie utrata możliwości wniesienia środka zaskarżenia z uwagi na upływ terminu właściwego dla dokonania tej czynności.

Godne odnotowania jest również to, że zabiegi interpretacyjne, choć stanowią zwykły element procesu wywodzenia normy prawa zdatnej do

zastosowania w praktyce, nie powinny prowadzić do ograniczenia praw i wolności obywatelskich. Tymczasem skutkiem wnioskowania przyjętego przez Sąd Okręgowy byłoby ograniczenie prawa do korzystania z pomocy prawnej oraz prawa do sądu (w aspekcie możliwości złożenia skargi kasacyjnej) z przyczyn nieznajdujących potwierdzenia w brzmieniu przepisów, z powołaniem się wyłącznie na wybrane argumenty o charakterze funkcjonalnym czy celowościowym.

Powyższe uwagi prowadzą do wniosku, że sam fakt, iż dane osoby posiadają zdolność postulacyjną w postępowaniu przed Sądem Najwyższym, nie oznacza, iż z obiektywnego punktu widzenia nie mogą one potrzebować pomocy prawnej. Tym samym nieuzasadnione byłoby traktowanie takich osób w sposób mniej uprzywilejowany od reszty społeczeństwa wyłącznie ze względu na formalnie posiadane przez nie kompetencje i przymioty. Pogląd o stosowaniu art. 124 § 4 zd. 1 i 2 k.p.c. tylko do niektórych kategorii stron (uczestników) nie tylko nie wynika z brzmienia omawianych przepisów, lecz jego przyjęcie rodziłoby również trudne do zaakceptowania skutki. Kwestia ta jest widoczna także na tle niniejszej sprawy, w której uczestniczka wprawdzie ma formalną możliwość samodzielnego działania w postępowaniu przed Sądem Najwyższym, lecz – jak ustalono w toku instancji – cierpi na zaburzenia psychiczne, choć nie tego rodzaju, by uzasadniały zastosowanie art. 29 ust. 1 u.o.z.p.

W związku z powyższym zażalenie okazało się uzasadnione. Na marginesie należy również dodać – choć nie ma to wpływu na ocenę zażalenia, gdyż błąd ten dotyczył innego etapu postępowania – że postanowienia odmawiające skarżącej pomocy prawnej były oczywiście nieprawidłowe, gdyż zgodnie z art. 48 ust. 2 u.o.z.p. ustanowienie dla uczestniczki pełnomocnika z urzędu było obligatoryjne. Obowiązku tego dochowano na etapie postępowania instancyjnego, jednak z nieznanых przyczyn zaniechano podjęcia stosownych czynności po tym, jak skarżąca, występując o ustanowienie pełnomocnika z urzędu, wyraziła w sposób jednoznaczny wolę wniesienia skargi kasacyjnej. Tymczasem wspomniany ostatnio przepis sprawia, że sama deklaracja chęci wystąpienia ze skargą kasacyjną powinna była skutkować ustanowieniem uczestniczce pełnomocnika z urzędu.

Z uwagi na powyższe, na podstawie art. 394¹ § 3 w zw. z art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., orzeczono jak w sentencji postanowienia.

(M.M.)

[ms]